

Власюк Жанна Іванівна

викладач кафедри психології і педагогіки ФПОДП

Почуття справедливості як необхідна умова морального розвитку особистості

Сучасне суспільство переживає кризу спричинену передусім втратою моральних, християнських цінностей, внаслідок чого у нашому житті переважають прагматизм і споживатство в особистісному та суспільному житті, процвітає бездуховний інтелектуалізм. У зв'язку з цим простежується необхідність осмислення питань пов'язаних з вихованням моральних якостей підростаючого покоління серед яких вагоме місце займає почуття справедливості. Сьогодні потребує визнання категорії “справедливість” головною з інших моральних цінностей нашого суспільства. Така актуальність продиктована передусім тим, що наша дійсність, нажаль, пронизана антигуманними настроями у суспільстві, зокрема, лицемірством, неповагою, байдужістю, які і породжують несправедливість. Несправедливість, у свою чергу, є результатом нечистої совісті, сплячим розумом людей, вона паралізує ініціативу людини, послаблює її роль у державній ієрархії.

Метою даної статті є теоретичний аналіз категорії “справедливість” як необхідної умови морального розвитку особистості.

Слід зазначити, що окремі аспекти формування моральної свідомості та почуттів дітей знайшли своє відображення у роботах К. Альбуханової-Славської, І. Беха, В. Киричок, Л. Колберга, М. Сметанського, В.Сухомлинського, А. Маслоу, Ж. Піаже, К. Роджерса, А. Роттера, К.Хелкома та інших.

Складність вивчення справедливості полягає у тому, що розуміння єдиної, а тим паче, універсальної і абсолютної справедливості немає навіть у теорії. Саме тому проблема справедливості, як міжособистісної взаємодії, виникає внаслідок того, що люди вкладають різне значення та зміст у запитання: “що

значить поводитися справедливо?”

Поняття справедливості є похідним від совісті, а “обов’язок совісті має смисл там, де є етика, незалежна від волі людей, незмінна, яка ґрунтується на природі і правді Бога Законодавця, Судді людської совісті”[8:35]. Тобто, кожна людина повинна жити за моральними принципами, тому що цього вимагає людська совість – регулятор людської свідомості, що підносить людину до найвищого та досконалого Божого Творіння.

Справедливість, як одна з головних умов моральної поведінки людини, розглядається паралельно з такими етичними категоріями як “любов”, “добро”, “альтруїзм”, “совість”, “шанобливість”, “доброзичливість” тощо.

Зокрема, добро є найвищою формою людських взаємин, що виражається у здатності людини безкорисливо, щедро, не вимагаючи при цьому винагороди, жити, розвиватися, досягати гармонії і досконалості. Біблія стверджує: “добро довго терпить, любов милосердствує, не заздрить, любов не величається, не шукає лише свого, не рветься до гніву, не думає лихого, не радіє з неправди, але тішиться правдою, усе витримує, вірить, сподівається всього, усе терпить” [2:4-7].

На думку І. Беха, добра людина – вдячна, справедлива, чуйна, толерантна, співчутлива. Досконале, розвинуте добро проявляється у вчинках людей. Людина із сформованим вчинком-справедливістю об’єктивно і неупереджено сприймає іншу людину в контексті поважного ставлення до неї. Добро є передумовою практично-дійового ставлення людини до світу, тому “доброта - це і також точка зору, переконаність, тип свідомості, в якому проявляється сутність людини”. Вчений стверджує: “шлях до любові, до дружніх, сердечних відносин пролягає через справедливість, тому-то її кваліфікують як форму альтруїзму особистості” [1:66].

Концепція Аристотеля підтверджує, що між справедливістю, любов’ю та альтруїзмом є певний зв’язок, але щодо зв’язку таких суміжних понять, треба

зазначити, що вчинок, здійснений на основі мотиву любові, може бути оцінений, як і будь-який інший, що буде відповідати критерію справедливості, тому немає ніякої гарантії, що цей вчинок буде справедливим.

Традиційно під мотивом справедливості розуміється правдива та чесна поведінка індивіда у взаємозв'язку з іншими людьми, проблема справедливості виникає у зв'язку із розумінням мотиву справедливості: що спонукає людину поводитися справедливо у взаєминах з іншими людьми, коли вона замислюється, чи повинна дотримуватися вимог моралі в умовах, коли інші люди часто нехтують ними і наскільки це є справедливим?

Саме тому, для людини, думка про те, що світ скоріше добрий ніж злий, є бажаною, якщо у світі є порядок гармонія, то відповідно повинна бути і справедливість. Людині природно бути справедливою, але розуміння її та знання про неї – це вже внутрішній розвиток почуття справедливості.

На думку Д. Гудінга та Д. Леннокса – всі люди володіють внутрішнім почуттям справедливості, яке залишається і тоді, коли людина дорослішає і тоді, коли з кожним разом вона зіштовхується з несправедливістю і втрачає сприятливість до зла [4:258-259]. Автори зазначають, що “людині притаманне не лише природжене почуття справедливості та несправедливості, а й природжена здатність розуміти, що певні дії та уявлення є моральними, а інші аморальними. Звідси випливає усвідомлення того, що людина повинна чинити правильно”[4:262-263].

Але, як показує наше буденне життя, на сьогодні знищено систему моральних цінностей людства, і тому поняття про правильність чи не правильність у поведінці людства стало розмитим. Особливо це простежується у взаєминах людей, де найбільшої гостроти набувають відносини на індивідуальному рівні, це стосується не тільки узгодження дій індивідуума у відповідності із встановленими законами, а й внутрішнє самозбереження кожної особистості у діяннях, які можуть бути шкідливими для інших. Це –

агресивність, страждання, які заподіюються вчинками одних людей – іншими, що не завжди самотивуються, оскільки вони виходять з егоїстичної природи людини.

Однією з форм аморальної поведінки людини, яка виражена через неповажне ставлення до індивідуума, та обмежує або заперечує його права, а значить попирає волю – є несправедливість. “Якостями несправедливої людини є: брак здатності розуміти, правильно судити про інших, об’єктивно оцінювати в інших людях їхні якості. Така особистість недостатньо уважна, натомість у неї наявна упередженість щодо інших людей” [1:67].

Головною проблемою існування несправедливості у людських стосунках є егоїзм, жорстокість, байдужість, неповажливе та байдуже ставлення до оточуючих. Сюди відноситься і таке складне морально-психологічне явище як зрада, чого б вона не стосувалася. Зраду називають подвійною несправедливістю, бо саме вона найбільш наносить шкоду людям. [3:141-142].

У людини, яка зазнала несправедливості, виникає сильне переживання гіркоти образи, спостерігається порушення душевної рівноваги. З огляду на це, перебуваючи в такому психічному стані, людина не в змозі справитися з ним, знайти правильне рішення, і тоді це може спричинити драматичні наслідки. Таким чином, справедливість виявляється найелементарнішою потребою, властивою людині незалежно від її особистісного розвитку й суспільних умов, у яких вона перебуває. Але справедливість це не тільки моральне право людини: вимагати щодо себе це почуття, але це також її обов’язок: бути самому справедливим щодо інших. Чого не можна сказати про почуття любові, яку не можна вимагати від інших. [1:65-67]

Тому, виникає необхідність у своєрідній і різносторонній етичній освіті, оскільки для морального розвитку особистості потрібні не тільки культурні надбання, але й знання, які повинні бути не просто зовні нав’язаним правилом, а внутрішнім законом. Знання мають відроджуватися у добрі творчій діяльності

та вчинках людей. Лише на основі вчинків за І. Бехом, можна безпомилково описати моральність. Адже вчинок – це моральна якість у дії [5:74].

В гуманістичній етиці розвинуте почуття справедливості трактується як здатність до самокритичної оцінки власної ролі в тому чи іншому вчинку, в спроможності співвіднести цей вчинок з загальнолюдським і власним розумінням добра і зла і переживання з цієї нагоди. Діяльний характер моральності має проявлятися у волі та вчинках людини, а це можливо лише тоді, коли вже сформована етична свідомість і вона є внутрішнім законом особистості. Без засвоєння цієї істини не можливе виховання особистості на засадах гуманістичної концепції, тому, що духовні чесноти не даються одними теоретичними засвоєннями. Неодноразово нам доводиться спостерігати за учнями на уроці, які повторювали етичні істини, але як тільки пролунав дзвоник на перерву, тут же чинять з точністю навпаки.

Зростаюча особистість не може самостійно визначати причини і цілі тих чи інших моральних дій, вона обмежується зовнішньою формою як сукупністю відповідних ознак. Так, за однієї предметної спрямованості моральної дії два суб'єкти можуть по різному обґрунтовувати заради чого вони її здійснюють. Образ моральної дії забезпечує оволодіння суб'єктом переважно виконавчою (зовнішньою) частиною вчинку, центральну виховну роль в ній відіграє результат, який задовольняє певну потребу людини. Результат вчинку безпосередньо пов'язаний з мотиваційною основою вчинку. Таким чином, виховна діяльність, яка сприяє розвитку особистості має забезпечувати домінування вищих морально-духовних мотивів, тобто цінностей й розгортатися на етапі усвідомлення вчинку на сутнісному рівні.

Отже, пріоритетом сучасної педагогіки має бути ініціювання процесів самовизначення, самореалізації в різноманітних життєвих ситуаціях. Адже пережита дитиною певна життєва ситуація може виявитися більш ваговою для морального розвитку, ніж ціла низка виховних методів. Ефективність

виховання залежить також від тих, хто відповідає за цей процес. Саме тому, педагог сам у першу чергу має стати гідним прикладом для своїх вихованців, зразком совісті, порядності, справедливості, добротності.

Повертаючись до розуміння категорії справедливості, незалежно від її конкретних наукових трактувань, “ядром” даної категорії є її духовно моральний компонент, що складає уявлення індивіда про його зв’язки із світом та соціумом. Людина, що вступає на шлях доброзичливості, милосердя, праведності, шукає справедливості у своїй душі. Справедливість у цьому разі виступає як внутрішній регулятор її вчинків, як прагнення до добра та істини, як здійснення свого власного “Я”, від якого залежить існування справедливості, але не тому, що так проголошує закон, а тому, що так наказує совість.

Доки людина не навчиться любити та поважати “ближнього свого як самого себе”, вона буде залишатися у полоні неправди і несправедливості, та буде втягуватися у боротьбу справедливої віддачі: “око за око, зуб за зуб”, що буде провокувати чергову несправедливість. Така “боротьба” наштовхує індивіда перейти межу, викликаючи бажання помститися, що вже є несправедливим, тому що перевищує міру прав людини.

Романо Гуардіні з цього приводу зазначає: “Той, хто бажає за будь яку ціну помститися ніколи не встановить справедливості. В той час, коли розпочинається “зведення рахунків” з неправдою, сама неправда пробуджується у власному серці і, відтак – творить чергову несправедливість. І лише тоді, коли людина переможе себе та постане вище цієї невинуватої боротьби – вона зможе звільнитися від переслідування страху перед несправедливістю. Правдиво справедливою є лише та особа, яка шукає дещо більше за просту справедливість. Це дещо “більше” полягає у силі, яка спроможна розірвати кайдани неправди та несправедливості. І це “більше” – є любов” [6:14].

Таким чином, справедливість, яка стосується перш за все морального

досвіду, передбачає вимірність даної категорії. Що є критерієм справедливості, коли вона не передбачена законом? На це запитання єдиним виміром конфлікту може стати об'єктивна правда, що не залежить від симпатій чи антипатій. Тому що, будь-які соціальні явища проходять через розум і почуття людей, всі протиріччя вирішуються через моральні вчинки, розв'язання багатьох загально соціальних проблем залежить від величі морального духу людини.

Аннотація.

В данной статье рассматривается проблема чувства справедливости личности как необходимое условие морального развития общечеловеческой морали, которая играет важную роль в процессе создания и утверждения духовных ценностей человечества.

Використана література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Біблія, 1 Кор. 13, 4-7.
3. Блощинська В.А. Етика. Практикум: Навчальний посібник – К.: Центр навчальної літератури, 2005 – 248 с.
4. Гудінг Д., Леннокс Д. “Світогляд: для чого ми живемо і яке наше місце у світі”. За ред. Жукалюка М. А. – К.: 2003. – 416 с.
5. Критерії моральної вихованості молодших школярів.: Книга для вчителя. За ред. Беха І.Д. – К.: Рад. школа 1989. – 96 с.
6. Романо Гуардіні. Господь. /Жизнь з Богом/. – Брюссель, 1995. – С.121.
7. Тофтул М .Г. Етика: Навчальний посібник – К.: Видавничий центр “Академія”, 2005. – 416 с.
8. Шептицький А. О квестії соціальной. – Твори. Т.ІІ . – Кн.. І. – Львів: Свічадо, 1994. – С. 160